

KINOSÁLY NA PODKARPATSKÉ RUSI V LETECH PRVNÍ REPUBLIKY

FILMOVÉ PODNIKÁNÍ VE MĚSTĚ BEREHOVO

LUBOŠ MAREK

Kinosály patřily mezi místa, kde diváci mohli zhlédnout jak zpravodajský, tak také umělecký film. Ačkoliv na Podkarpatské Rusi byl primární snahou kinosálů finanční zisk, tak v přeneseném významu se také podílely na vzdělávání obyvatelstva, neboť divákům v zapadlých obcích a městech pouštěly významná filmová díla. A nejinak tomu bylo u zpravodajského filmu, který informoval o důležitých událostech nejen z Československa, ale i ze zahraničí. Úloha filmu byla zcela jistě jiná na Podkarpatské Rusi, kde žilo etnicky velice různorodé obyvatelstvo a kde navíc mnozí lidé neuměli číst ani psát.

Na Podkarpatské Rusi byla situace trochu odlišná v Berehovu,¹ které se nachází cca šedesát kilometrů jihovýchodně od Užhorodu a po připojení k Československu, zde žilo více než deset tisíc obyvatel. Do roku 1938 se pak počet obyvatel zvýšil na necelých dvacet tisíc. Toto město bylo také důležitým regionálním správním centrem, ve kterém žila poměrně silná maďarsko-židovská komunita.²

A národnostní složení se promítlo také do vlastnické struktury jednoho z kinosálů. Následující text proto nabídne pohled na podnikání v provozech kinosálů v relativně malém městě. Důležitým aspektem v příspěvku pak bude i všudypřítomná státní správa, která podnikání v provozu kinosálů nejen různým způsobem regulovala, ale také hledala účinné nástroje, jak aplikovat staré rakousko-uherské předpisy a zákony do rychle se rozvíjejícího oboru.³

---

1 Mose, Rudolf: Adresář republiky československé pro průmysl živnosti a zemědělství 1935, 2 díl. Praha 1936, s. 3138; V roce 1935 například v Berehovu fungoval okresní úřad, okresní a krajský soud, státní zastupitelství, posádkové velitelství desátého pluku, třetí oddělení četnického velitelství, anebo také četnické okresní velitelství.

2 Szakál, Imre: Az első Csehszlovák Köztársaság időszaka (1918–1938). In: Kárpátalja története. Örökség és kihívások. Berehovo 2021, s. 399–444.

3 Více k tématu například zde: Rychlík Jan: Podkarpatská Rus v dějinách Československa 1918–1946. Praha 2016, s. 23–54.

Kinofikace v okolí města Berehovo

V roce 1919 se stala Podkarpatská Rus součástí Československa, k tehdejšímu novému státu připadlo také několik kinosálů, které provozovali zpravidla místní podnikatelé maďarského původu. Podle soupisu Civilní správy Podkarpatské Rusi z roku 1920 předpokládáme, že zde fungovalo asi šest kulturních podniků, které bychom našli v župách Užhorod, Mukačevo, Velká Sevluš, Rachovo a Berehovo. Podle tohoto soupisu bylo nejvíce kinosálů v berehovské župě.⁴ Zdejší oblast byla specifická tím, že zde bylo zastoupeno obyvatelstvo maďarského původu a mnozí z nich byli také židovského vyznání.⁵ Místní maďarské obyvatelstvo mělo lepší přístup k základnímu vzdělání, tudíž i vyšší příjmy, než tomu bylo u běžného rusínského obyvatelstva v jiných částech Podkarpatské Rusi. Tento stav se také musel odrazit mezi majiteli kin a držiteli kinolicencí, což byl například podnikatel Henfeld Moso, který od roku 1913 provozoval kinosál ve městě Chust. Z dalších majitelů můžeme uvést například Szundy Zoltána a invalidu Kramera Mora z obvodu Velká Sevluš, kde každý podnikatel provozoval svůj vlastní kinosál. Nelze zapomenout ani na Bertalána Steinbergera z Berehova, který od roku 1914 provozoval kino ve svém hotelu Royal.⁶

Můžeme předpokládat, že pro většinu zdejších majitelů kin připojení Podkarpatské Rusi k Československu znamenalo velké těžkosti, neboť stát začal přezkoumávat rozhodnutí o vydání kinolicence tehdejšími uherskými úřady. Z těchto důvodů se platnost původní uherské kinolicence vydávané na dobu neurčitou zkrátila na tři roky.⁷ Navíc v regionu začali občané zakládat pobočky vlasteneckých spolků a tělocvičných jednot a také se pokoušeli podnikat ve filmovém průmyslu. Pro individuální maďarské majitele kinosálů tito noví čeští provozovatelé nepředstavovali konkurenci, jelikož v maďarsko-židovském prostředí těžko mohli na počátku 20. let 20. století konkurovat maďarským programům kina vlastněná českým spolkem. V pozdějších letech se situace změnila, neboť díky přístupu státní správy na Podkarpatské Rusi většina individuálních majitelů maďarského původu přišla o svoje licence.

Spolky právě díky příjmům z biografů dokázaly financovat svou charitativní činnost. Nejvíce je to asi patrné na sokolech, kteří se postupně vypracovali na největší provozovatele kin v Československu. V Praze existoval dokonce při Čes-

---

4 Národní archiv (dále NA), Ministerstvo vnitra – stará registratura (dále MVSR), kart. 208, sign. 9-238-4.

5 Pištora, Ladislav: Filmoví návštěvníci a kina na území České republiky. Od vzniku filmu do roku 1945. In: *Illuminace. Časopis pro teorii, historii a estetiku filmu* 3, 1996, s. 35–60. Autor uvádí že v roce 1923 fungovalo na Podkarpatské Rusi devět pevných kinosálů.

6 Державного архіву Закарпатської області Berehovo (dále DAZO). f. 14, opis 2, dílo 340.

7 DAZO, f. 24, opis 1, dílo 430.

koslovenské obci sokolské samostatný kinematografický odbor, který metodicky řídil provoz sokolských kin v Čechách, na Slovensku a na Podkarpatské Rusi.⁸ Podobně jako sokolové patřil mezi významné spolky, který pronikl mezi provozovatele kin, Československý červený kříž (dále ČČK).⁹ Ten díky příjmům z filmových projekcí poskytoval místnímu obyvatelstvu nejen základní zdravotnickou osvětu, ale také stravu, základní léky atd. Na počátku první republiky kromě města Berehova měla kina ČČK také fungovat ve městě Velká Sevluš (dnes Vynohradiv), Tiačevo a později i v obci Vyluk.¹⁰ Neměli bychom zapomenout zařadit mezi provozovatele a majitele kin také například maďarské spolky zastřešující válečné poškozence anebo ukrajinský národnostní spolek Prosvita provozující vlastní kino Urania v Užhorodu.¹¹

Jak státní správa, tak i Zemský svaz kinematografický se snažily vytvářet soupisy a přehledy kin. Na základě těchto statistik tušíme, že v roce 1929 fungovalo na Podkarpatské Rusi celkem 29 kinosálů, z toho čtyři provozy přímo v okrese Berehovo, kde se promítaly snímky v češtině nebo maďarštině.¹² Co se týče počtu kinolicencí, tak tento přehled sestavil až v roce 1930 Zemský svaz kinematografický, podle něho předpokládáme, že stejně jako Užhorod a Mukačevo, měl okres Berehovo čtyři kinolicence. Kromě dvou kinosálů přímo v Berehovu se dále jednalo o Kino Legie v obci Kosinovu patřící pod Jednotu československé obce legionářské. Tento kinosál měl kapacitu 160 sedadel a promítal jedenkrát až dvakrát za týden. V okrese Berehovo bylo kino Urania také ve městě Výlok, které tehdy provozoval místní spolek invalidů.¹³

Ani tyto přehledy nemůžeme považovat za konečné, jelikož mnohé podniky mohly fungovat bez kinolicence. Mohlo se jednat například o školní kina určené pro žáky a studenty, anebo kina ve vojenských zátiších, která sloužila k relaxaci a odpočinku pro vojáky základní prezenční služby, tyto prostory bývaly pro veřejnost až na výjimky zcela uzavřeny.¹⁴ Dalším důležitým faktorem jsou putovní kina, která

8 Klimeš, Ivan: *Kinematografie a stát v českých zemích 1895–1945*. Praha 2016, s. 189.

9 Věstník Ministerstva vnitra republiky Československé, 1924, ročník 6, číslo 6, s. 62; V roce 1924 vyrobila pražská společnost Poja-film dílo s názvem Podkarpatská Rus a Č. Č. K, který informoval o důležité osvětové práci tohoto spolku zde na východě Československa.

10 NA, f. MVSR, kar. 208, sign. 9-238-4.

11 Літерати, Тетяна: *Втрачений Ужгород. Мандрівка старим містом*. Užhorod 2018, s. 36 a Marek Luboš, *Užhorodské kinosály jako místo pro sledování filmů na Podkarpatské Rusi*, In. *Republika ve změnách a trvání*. Praha 2022, s. 235–238.

12 Oberschall, Albin: *Statistika biografů v republice Československé*. Praha 1931, s. 53.

13 *Československá kina. Seznam kin v československé republice podle stavu k 1. listopadu 1930*, Praha 1931, s. 117–119.

14 Od poloviny 20. let 20. století mohl velitel vojenské posádky povolit výjimku ke vstupu pro rodinu vojáka, pakliže v městě nefungovalo tzv. civilní kino.

neměla pevný kinosál, ale majitel kinolicencí se svým podnikem cestoval po různých obcích a městech. Patrně se však jednalo o osamocené jedince.¹⁵ Jedním z nich byl například školní rada (ve výslužbě) Jan Zahradník z Příbrami, který v roce 1923 provozoval na Podkarpatské Rusi projekce ze železničního vagónu.¹⁶

Pro období 30. let 20. století bohužel prozatím nemáme k dispozici podrobné přehledy k jednotlivým okresům na Podkarpatské Rusi. Známe jen celkové statistiky, podle kterých lze vydedukovat, že celkový počet kinosálů se začal zde na východě Československa zmenšovat. Čím to bylo způsobeno? Především za tím stál nástup zvukového filmu, který zapříčinil, že kina musela masivně investovat do zvukové aparatury. Na což některé kulturní stánky neměly dostatek finančních prostředků. Situace byla dost komplikovaná v Čechách, a ještě o to více na Slovensku a na Podkarpatské Rusi, kde kupní síla nebyla příliš velká. Podle statistiky sestavené filmovým historikem Jiřím Havelkou v roce 1935 zde fungovalo 16 kinosálů, ale jen 11 jich bylo schopno pouštět zvukovou stopu. V dalších letech, kdy doznívala éra němého filmu, se počet kinosálů na Podkarpatské Rusi stále snižoval. V době, kdy Podkarpatská Rus připadla Maďarsku už bychom zde našli pouhých 11 kinosálů.¹⁷

Spor o provoz kin ve městě Berehovo

Jak již bylo uvedeno, v Berehovu fungoval od roku 1914 jediný kinosál v hotelu Royal na dnešním Kossuthově náměstí, který vlastnil Bertalán Steinberger. Situace se ve městě začíná měnit v roce 1922, kdy získala nově kinolicenci místní pobočka ČČK, kde ve vedení působil lékař a pozdější ředitel místní nemocnice Svatopluk Veselý.¹⁸ Zdejší obyvatelé maďarské národnosti asi nebyli příliš nakloněni vzniku nového českého spolkového kina, což nám také dokládá zpráva z 30. května 1922, ve které pobočka ČČK píše Županskému úřadu v Mukačevě: „Československý červený kříž nemůže získati v Berehově sálu ku provozování kinolicece a to hlavně z důvodů národnostních.“¹⁹

Z těchto důvodů ČČK nakonec inicioval jednání o předání vlastní kinolicence kinu v hotelu Royal, za což měl spolek měsíčně získat 1200 korun československých. To však bylo pro něj značně nevýhodné, protože roční zisk kina měl být přes sto čtyřicet tisíc korun československých. Samotné jednání mezi hotelem

---

15 Srov. NA, f. MVSR, kar. 208, sign. 9-283-4; V roce 1922 mělo na Slovensku fungovat 12 kočovných (putovních) biografů.

16 DAZO, f. 24, opis 1, dílo 430.

17 Marek, Luboš: Užhorodské kinosály jako místo pro sledování filmů na Podkarpatské Rusi. In: Republika ve změnách a trvání. Praha 2022, s. 235–238.

18 NA, f. MVSR, kar. 208, sign 9-283-4.

19 NA, f. MVSR, kar. 2677, sign. 6-105-11.

a ČČK se zkomplikovalo poté, co muselo kino na pokyn státní správy dočasně přerušit projekce kvůli neplatné kinolicenci.²⁰ Navíc podle dochovaných dopisů můžeme mezi spolkem a majitelem hotelu vysledovat jistou národnostní vyhraněnost: „*Dosavadní majitel kina a hotelu ‚Royal‘ milionář Steinberger /žid, Maďar/ odmítl vůbec vyjednávání s československým červeným křížem a to od té doby kdy mu bylo sděleno, že jeho kino Royal je zastaveno v činnosti.*“ [...] „*Současně prosíme, aby županský úřad maďarsko-židovskému milionáři dosavadnímu majiteli kina nepřiznal k jeho žádosti odkladného účinku a aby kino muselo býti 1. června [1922] uzavřeno.*“²¹ Z těchto důvodů nakonec ČČK požádal Župní úřad v Mukačevu o možné využití Župního úřadu v Berehovu, kde chtěl zřídit v jednom ze sálů svoje stálé kino. Jak dopadlo toto jednání o zřízení nového kina, není dosud známo. Přesto je pravděpodobná varianta, že se spor mezi Bertalánem Steinbergerem a pobočkou ČČK podařilo urovnat. Tomu také nasvědčuje skutečnost, že kino ČČK bylo nakonec v dalších letech provozováno přímo v hotelu Royal.²²

Situace v Berehovu se však touto dohodou pro ČČK neuklidnila, neboť přicházeli další zájemci o kinolicenci, kteří byli maďarské národnosti. Asi nejvýznamnější z nich bylo Okresní družstvo válečných invalidů, vdov a sirotků Podkarpatské Rusin „*Naděje*“,²³ které mělo neformální dohodu s Bertalán Steinbergerem o vzájemné spolupráci.²⁴ Z těchto důvodů majitel hotelů vypověděl smlouvu o pronájmu kina, aby zde mohlo promítat kino právě družstva Naděje. Proto nakonec kino ČČK z hotelu Royal odchází, aby nové prostory pod vedením L. Fridricha našlo v budově Masarykova obchodního grémia v nedaleké Moravské ulici (dnes ulice Ivana Franka). Slavnostní otevření nového kina bylo tehdy naplánováno na polovinu listopadu roku 1927.²⁵

V témže roce, po vleklém sporu se státní správou, nakonec družstvo Naděje získává kinematografickou licenci, podle které mělo ze svého zisku přispívat například na potřeby válečných invalidů, a každoročně předkládat finanční vyúčtování ke kontrole Policejnímu komisařství v Berehovu. Což se ale v praxi nestalo, jelikož „*zmíněná kinematografická licence byla okresní skupinou spolku Naděje smlouvou z prosince 1927 předána Bertalámu Steinbergerovi k zužitkování na dobu 15 let za od-*

20 DAZO, f. 15, opis 3, dílo 2068.

21 Tamtéž.

22 NA, f. MVSR, kar. 2682, sign. 6-124-10.

23 srov. DAZO, f. 63, opis 2, dílo 148; V roce 1922 se pokoušelo družstvo Naděje v Užhorodu o získání kinolicence pro toto město. Podle fragmentů dochovaných archiválií měla být žádost zamítnuta, ačkoliv pro vydání přímo intervenoval ministr práce Josef Gruber.

24 Podkarpatské hlasy neodvislý týdeník, hájící zájmy českého živlu na Podkarpatské Rusi a Východním Slovensku ze dne 26. 10. 1927, č. 244, s. 2.

25 Podkarpatoruské listy ze dne 18. listopadu 1937, č. 262, s. 2.

měnu ročních 17 000,- Kč a prvních deseti letech a ročních 16.000. v následujících letech“. Tento obchodní postup byl však značně problematický, jelikož tzv. propachtování státní správa zakazovala, avšak úřady takovou praxi skrytě tolerovaly. Podobně jako v jiných částech Československa se setkáváme i zde na Podkarpatské Rusi se situací, kdy kino neprovozoval přímo majitel licence, ale jiný zájemce.²⁶ Družstvo Naděje mělo kromě výše uvedeného celou řadu dalších právních problémů, na které opakovaně upozorňovalo Policejní komisařství v Berehově pražské Ministerstvo vnitra. Družstvo Naděje například nemělo detailně popsáno ve schválených stanovách, jaké činnosti se věnuje, tudíž zde nebyl uveden ani provoz kinosálu. Rovněž je známo, že vedení družstva nemělo příliš dobrou pověst a dopouštělo se různých trestných činů. Proto asi není překvapením, že předseda družstva Weisz Menyhert a jeho tajemník Fabian byli po čase zatčeni za zpronevěru a podvody.²⁷

Po uvěznění vedení mělo družstvo Naděje formálně ukončit svoji činnost, přesto ale dále „*ilegálně*“ pokračovalo s projekcemi v kině Corso. Zdejší majitel hotelu pravidelně platil družstvu za pronájem licence částku čtyři tisíce korun. Fragментy dochovaných archiválií naznačují, že samotnému provozu kina Corso se sám Steinberg příliš nevěnoval,²⁸ ale přenechal ho svým obchodním partnerům Josefu Nadašovi a Imrichu Gereomu. On sám si nově pronajal další kinosál v nedalekém městě Výlok, tentokrát od místní pobočky ČČK.²⁹

Po právní stránce bylo nakonec v roce 1931 Ministerstvem vnitra rozhodnuto, že licence k provozování kina Corso v Berehově bude družstvu Naděje definitivně odebrána, jelikož mu již propadla. Obnovení licence nepřicházelo v úvahu, jelikož kino bylo údajně vedeno nezodpovědným způsobem. Navíc ministerstvo uložilo úředníkům Zemského úřadu v Užhorodě, „*aby při každé žádosti o kinematografickou licenci především zjistili legitimaci žadatele a aby licence kinematografické uděloval jen při skutečné místní potřebě a pouze takovým uchazečům, kteří podávají dostatečné záruky bezvadného a předpisům i úředním podmínkám odpovídajícího provozu*“.³⁰ Samotné družstvo se však se závěrem pražských úředníků nehodlalo smířit, proto podalo maďarsky psanou žádost přímo prezidentu republiky. Jak na ni samotný prezident zareagoval nevíme, ale patrně žádný přímý vliv to pro družstvo nemělo.³¹

---

26 NA, f. MVSR, kar. 2677, sign. 6-105-11.

27 Tamtéž.

28 Internationale Filmschau ze dne 12. 2. 1929, číslo 2, s. 22. Přesto v tomto období byla v kině Corso provedena rekonstrukce promítacího stroje od pražské firmy Löwenstein. Na Podkarpatské Rusi tehdy tato společnost rekonstruovala také městské kinosály v Užhorodě a Mukačevu.

29 NA, f. MVSR, kar. 2677, sign. 6-105-11.

30 Tamtéž.

31 Tamtéž.

Pro majitele hotelu Royal se však situace téměř nezměnila, protože mezitím tento muž oslovil ke spolupráci spolek Dělnická akademie, který nově v Berehovu získal kinolicenci. Vzájemná spolupráce s akademií trvala patrně jen několik měsíců, jelikož kolaudační komise našla při povolování provozu celou řadu závad. Filmové projekce sice komise dočasně povolila, avšak musely být zajištěny dodatečné opravy. Další šetření v kině Corso proběhlo na přelomu let 1931–1932. Prostory kinosálů stále neměly kvalitní odvětrávání. Rovněž zde nebyl vybudován únikový východ, jelikož dvůr byl zastavěn různými předměty. Nakonec Zemský úřad v Užhorodu rozhodl, „že další provoz kinematografické licence bez vážného ohrožení návštěvníků kina nelze na dálku v těchto provozních místnostech trpěti a bylo tudíž nutno provoz zakázat”.³² S tímto rozhodnutím se nechtěl smířit majitel hotelů, který se proti tomuto rozhodnutí odvolal, jeho žádost však zamítlo Ministerstvo vnitra, jelikož podle platných zákonů technické zabezpečení provozu kin měl tehdy zajišťovat majitel kinolice, a nikoliv majitel budovy.³³

Spolek Dělnická akademie již nechtěl spolupracovat s hotelem Royal, proto se dohodl na nové spolupráci s ČČK v Berehovu, kde oba spolky byly společníky při provozování kina ČČK. Tímto krokem se snížil počet kinosálů ve městě pouze na jeden provoz. Díky této nové dohodě Dělnická akademie od ČČK získala pravidelnou kompenzaci ve výši tři tisíce korun měsíčně. Proč se k tomu kroku rozhodl ČČK? Jedním z důvodů mohly být ekonomické problémy, neboť své kino spolek pronajímal různým pochybným provozovatelům. Proto je překvapením, že kino ČČK získalo asi na několik týdnů od státní správy povolení k bezplatným projekcím, kdy se vybíral od diváků pouze příspěvek na humanitární účely.³⁴

Celá obchodní dohoda o spolupráci obou spolků byla z hlediska práva značně problematická. Z těchto důvodů v roce 1933 nakonec Ministerstvo vnitra rozhodlo o odebrání licence Dělnické akademii.³⁵ To také způsobilo starosti vedení ČČK v Berehovu, jelikož členové stále nechtěli napřímo provozovat vlastní kinosál. Z těchto důvodů tehdejší celostátní noviny otiskly inzerát ČČK, který informoval veřejnost o pronájmu zdejšího kina. Jak tento inzerát dopadl není dosud známo.³⁶

V mezidobí se pokusil v Berehovu o získání kinolice další maďarský spolek, tentokrát Svaz válečných poškozců, který byl opět provázán s majitelem kina Corso. Samotnou žádost o obnovení provozu kina však Zemský úřad v Užhorodě zamítl. Můžeme předpokládat, že tehdy bylo kino Corso stále ve špatném technickém stavu a majitel Bertalan Steinberger do jeho rekonstrukce nechtěl dále inves-

32 NA, f. MVSR, kar. 2673, sign. 6-105-29.

33 Tamtéž.

34 Venkov ze dne 10. 2. 1932, č. 35, s. 6 a Filmový kurýř ze dne 19. 12. 1932, č. 8, s. 2.

35 NA, f. MVSR, kar. 2673, sign. 6-105-29.

36 Lidové noviny ze dne 17. 12. 1933, č. 631, s. 8 a Filmový kurýř ze dne 15. 12. 1933, č. 50, s. 2.

tovat finanční prostředky. Naopak obnovit provoz v kině Corso chtělo například město Berehovo, anebo zdejší policejní komisařství. Podle názoru města mělo kino Corso kvalitnější zvuk, než tomu bylo v kině ČČK. Toto tvrzení také doplnilo místní komisařství, které v dopise uvedlo, že v případě souběžného provozu dvou kinosálů mají diváci z důvodu konkurence nabídku lepších filmů.³⁷

Co můžeme hledat za těmito snahami lokálních úřadů? Určitou roli v těchto doporučeních mohla hrát prestiž města, jelikož by zde opět fungovaly dva pevné kinosály. Nelze zapomenout ani na finanční otázku, neboť z daní by město mělo další příjem do svého rozpočtu. Určitě vliv mohla mít i národnostní otázka, neboť váleční poškozenci byli zpravidla maďarské národnosti, totožnou národnost pak měli i někteří členové vedení města. Váleční poškozenci se nakonec odvolali k pražskému ministerstvu vnitra, které další zisk kinolicence pro Berehovo zamítlo, určitý vliv na toto rozhodnutí měla i špatná pověst zdejších maďarských invalidů. Což dokládá také hlášení Ministerstva vnitra z roku 1932: „*Invalidé měli již licenci v Berehově a jakým způsobem ji provozovali, lze seznat ze spisu [o okresním družstvu Naděje]. Ministerstvo vnitra nemá nejmenší pochybnosti o tom, že také nový spolek nemá vůbec žádných prostředků nutných k postavení budovy a k provozu biografu a že se mu o nic jiného nejedná, než aby od Steinbergera, eventuelně od jiné osoby, kterou by svou licenci kryl dostal nějaký finanční příjem.*“³⁸

Můžeme vysledovat, že také město Berehovo se pokoušelo neúspěšně podnikat ve filmovém průmyslu. Stávalo se tomu již od roku 1922, kdy pravidelně podávalo žádosti o svojí vlastní kinolicenci. Tyto žádosti nejsou vůbec neobvyklé, neboť na Podkarpatské Rusi provozovalo kinosál například město Užhorod. Toto město nejprve provozovalo kinosál v městském divadle a až v letech 1931–1932 vystavělo vlastní kinosál spojený s veřejnou knihovnou za jehož realizací stál dodnes uznávaný košický architekt Ludovít Oelschäger.³⁹ Samotný provoz kina však ne-realizovalo jen samotné město, ale také zdejší židovští obchodníci Adolff Rotman a Moran Spigel, kteří dostali novou budovu do nájmu.⁴⁰ Další městské kino bychom našli v Mukačevu, kde rovněž začínalo město s projekcemi v divadle, ale zde již v roce 1926 magistrát města rozhodl o výstavbě vlastní budovy na tehdejší Masarykově třídě.⁴¹

---

37 NA, f. MVSR, kar. 2677, sign. 6-105-11.

38 Tamtéž.

39 Marek, Luboš: Podkarpatoruské kinosály v prvních letech Československa, In: Rok 1919 a Československo. Postavenie a premeny periférií nového štátu v procese jeho konštituovania. Prešov 2020, s. 323–325.

40 DAZO, f. 93, opis 1, dílo 1714.

41 Філіппов, Олексій: Історія Мукачева. чехословацької доби (Збірник документальних нарисів). Užhorod 2012, s. 83–87.

Město Berehovo však patrně kinolicenci narozdíl od Mukačeva a Užhorodu nikdy nedostalo.⁴² Jaký byl důvod zamítnutí neznáme,⁴³ avšak na počátku 30. letech 20. století Zemský úřad v Užhorodě argumentoval tím, že ve městě Berehovo by mohly najednou fungovat až tři stálé kinosály. Toto rozhodnutí asi také ovlivnila skutečnost, že se tehdy příliš ekonomicky nedařilo kinu ČČK. Město Berehovo se podobně jako většina neúspěšných žadatelů pokoušelo odvolat k Ministerstvu vnitra. V jedné z žádostí do Prahy dokonce uvedlo: „že, počet obyvatel se v posledních 10 letech zvýšil a celé okolí města jest spojeno pravidelnými autobusovými jízdami, čímž návštěva biografu jest značně usnadněna i venkovskému obyvatelstvu“.⁴⁴ To však nemělo žádný vliv na rozhodnutí pražských úředníků.⁴⁵

Jaký byl stav v Berehovu ve druhé polovině 30. let 20. století přesně nevíme, jelikož pro toto období nejsou k dispozici věrohodné archivní prameny. Podle dochovaných periodik můžeme předpokládat, že kino ČČK, které se v mezidobí přejmenovala na kino Alhambra stále mělo problémy se svými nájemci. Jedním z nájemníků byli například bratři Rácovi, kteří získali kino do užívání za roční nájem šedesáti tisíc korun. V lednu 1938 však město Berehovo výrazně zvýšilo dávku ze zábavy, na což bratři neměli finanční prostředky, proto vypověděli smlouvu o pronájmu s ČČK, a ten kino uzavřel. Situace se po několika týdnech patrně uklidnila, když město Berehovo opět rozhodlo o snížení dávky, tím došlo k obnovení provozu jediného kina v tomto městě.⁴⁶ Žádné další kino patrně do konce roku 1938 již v Berehovu pravidelně nepromítalo. Záhadou ale stále zůstává, proč vydavatel Rudolf Mosse do svého celostátního adresáře zařadil v Berehovu kromě „fungujícího“ kina ČČK, také kina Corso a Kultura. V žádných dalších periodikách nebo pramenech se poslední dvě kina již nevyskytují.⁴⁷

Exkurz do filmového programu v Berehovu

Jak již bylo uvedeno od 20. let 20. století fungoval v Berehovu s různými obměnami jeden až dva pevné kinosály, kde diváci mohli zhlédnout filmové tituly procházející náročnou filmovou cenzurou. Státní úředníci se měli po připojení k Československu řídit původním říšským zákonem č. 191 (ze dne

42 NA, f. MVSR, kar. 2677, sign. 6-105-11.

43 Podkarpatské hlasy ze dne 25. 1. 1927, č. 19, s. 3.

44 NA, f. MVSR, kar. 2677, sign. 6-105-11.

45 Tamtéž.

46 Venkov ze dne 5. 1. 1938, č. 3, s. 5 a Lidové noviny ze dne 22. 1. 1938, číslo 37, s. 8.

47 Mosse, Rudolf: Adresář Republiky československé pro průmysl, živnosti, obchod a zemědělství. Praha 1938, s. 3168.

18. září 1912),⁴⁸ který platil pro celé Československo a upravoval také filmovou cenzuru.⁴⁹

Podle tohoto zákona se nesměly pouštět v kinosálech filmy, které neprošly filmovou cenzurou u pražského cenzurního sboru. Kvůli lepší znalosti místních poměrů však Civilní správa Podkarpatské Rusi, mohla tato povolení rušit. Dále měl být pro tuto oblast vytvořen speciální poradní sbor, ve kterém měli působit osvětoví pracovníci pod vedením odborného pracovníka dosazeného z Prahy. V každé obci na Podkarpatské Rusi, kde promítal kinosál, pak měl působit tří až čtyřčlenný místní cenzurní sbor, který měl dozorovat jednotlivé projekce v kinosálech. Státní správa však měla s prosazením tohoto zákona značené problémy, neboť v dopise z roku 1923 uvádí viceguvernér Podkarpatské Rusi, že nebyl ještě nikdo do těchto cenzurních sborů jmenován.⁵⁰ Obdobná situace byla také v Berehovu, kde správce místního hlavnoslužovského (neboli okresního) úřadu poslal do Užhorodu následující oznámení: „*ve zdejších správním obvodu není žádných osvětových organizací. Organizací vychovatelů mládeže a podobných činitelů, které by mohly požadovaných dobrozdání a mravní a kulturní úrovni biografických programů podali. Přesto ale odpověď nakonec do Užhorodu zaslalo Reálné gymnázium v Berehovu a také místní školní inspektorát, ten vyslovil souhlas s tím, aby děti do 16 let měly stále zakázaný přístup do kinosálů. Naopak místní gymnázium v odpovědi uvedlo, že by pro dětského diváka preferovalo více filmových projekcí pohádek, anebo dokumentů edukativního charakteru*“.⁵¹

Jak vypadala situace v Berehovu v dalších letech není známo, rovněž nejsou dochovány ani programy pro zdejší kina, avšak díky místním periodikům známe alespoň fragmenty filmových anotací a recenzí pro kino ČČK. Podle nich předpokládáme, že kino ve dvacátých letech hrálo například tragikomický příběh Milujeme život, který vycházel z divadelní hry Tragédie lásky. Za filmem stál úspěšný ukrajinský režisér a herec Vladimír Gajdarov, který ve filmu navíc ztvárnil jednu z hlavních postav. Z dalších postav lze uvést polskou herečku Helenu Makowsi, které se později proslavila i v nizozemských a německých filmech. Přesto podle dobových recenzí můžeme předpokládat, že diváky v Berehovu zaujal spíše Gajdarov. „*V nynější hře však- ježto tato odpovídala plně jeho schopnostem jeví se jeho vystupování ještě elegantnějším a umělečtějším, rázem si dobude srdce divákovo.*“⁵²

---

48 Tento zákon měl platit pouze dočasně, ale nový zákon za první republiky nebyl nikdy schválen.

49 Více k tématu zde: Marek Luboš, Užhorodské kinosály jako místo pro sledování filmů na Podkarpatské Rusi, In. Republika ve změnách a trvání. Praha 2022, s. 235–238.

50 DAZO, f. 24, opis 1, dílo 430.

51 DAZO, f. 63, opis 1, dílo 434.

52 Podkarpatské noviny ze dne 8. září 1924, číslo 2.

V Berehovu kromě výše uvedeného filmu mohli diváci vidět také francouzský film *Tři mušketýři* z roku 1921, který podle známého románu natočil Henri Diamant-Berger. Z dalších francouzských snímků můžeme uvést komedii *Povstal přítel aneb Bůh je věčný pojednávající o hamižném strýci, který nechtěl umřít*, protože celý život hromadil peníze. Kromě komedií zde mohli diváci dále vidět dobrodružný film s názvem *Nebezpečná hra* od německého herce a režiséra Harry Piela. V červnu 1926 pak do kina přišel rovněž německý film *Kapitán Januáry* z městského kina Mukačevu. Jaké byly divácké ohlasy na tyto snímky, není bohužel známo.⁵³

Diváci zde určitě měli možnost zhlédnout nejen zahraniční, ale i české filmové tituly, jelikož zde na východě Československa nebyla dostatečná kupní síla, tak i kina v Berehovu nepromítala denně, ale pouze ve vybrané dny. Situace se dočasně zlepšila na počátku 30. letech 20. století, kdy kino Corso promítalo až dvakrát týdně, a naopak kino ČČK mělo pro diváky připravený program až na tři dny v týdnu, nicméně tento stav trval jen krátce. Ačkoliv původním účelem kinosálů byla projekce filmů kvůli finančnímu zisku, tak můžeme dohledat, že kinosál Corso překvapivě v roce 1929 natočil reportážní film s názvem *Miss Evropa*.⁵⁴ Je více než pravděpodobné, že i tento snímek zde mohli diváci vidět na plátně. Obdobně to bude s přírodovědným titulem *Berehovo a okolí* z téhož roku od výrobní společnosti *Elektajournal*.⁵⁵

Pro dvacátá léta 20. století, je typické, že diváci mohli v kinosálech vidět pouze němé filmy, které zpravidla doprovázela reprodukováná hudba z gramofonové desky, v lepším případě pak živá kapela. To se však na Podkarpatské Rusi začíná měnit na přelomu 20. a 30 let, kdy i sem přichází zvukový film, tím se nepochybně rozšířila distribuční nabídka filmových titulů. V kině ČČK byl díky zvukové aparatuře společnosti *Klang-film*⁵⁶ promítán například zahraniční fantasy horor *King Kong*, anebo česká komerčně velice úspěšná veselohra *Hrdý kapitán Kormorán*, kde hlavní roli ztvárnil Vlasta Burian.⁵⁷ U konkurenčního kina Corso bohužel bližší podrobnosti nevíme, ale podle dochovaných přehledů a fragmentů archiválií můžeme předpokládat, že se jednalo také o zvukové kino.⁵⁸

53 Podkarpatské noviny ze dne 1. září 1924, číslo 1 a Podkarpatské noviny ze dne 15. září 1924, číslo 3.

54 Havelka, Jiří: *Čs. filmové hospodářství v letech 1929–1934*. Svazek 6. Praha 1935, s. 80.

55 *Týž: 50 let československého filmu*. Sběrka statistického a dokumentačního materiálu. Praha 1955, s. 125.

56 Film ze dne 1. 1. 1932, č.1, s. 6; Zvuková aparatura byla do kina ČČK zavedena kolem roku 1931.

57 *Podkarpatské hlasy* ze dne 15. 1. 1935, číslo 13, s. 4 a *Podkarpatské hlasy* ze dne 31. 1. 1935, č. 27, s. 4.

58 *Ročenka Zemského svazu kinematografů v Čechách*. Praha 1932, s. 224.

Závěr

Po připojení Berehova k Československu došlo v dalších letech k postupnému přezkoumávání platností kinolicence pro kino v hotelu Royal, neboť ji uherská správa vydávala na dobu neurčitou. S tímto krokem nesouhlasil majitel hotelu, neboť mu český stát omezil dobu platnosti licence na pouhé tři roky. V okamžiku, kdy se rozšířilo povědomí o filmu a kinosálech, přicházeli také další zájemci o podnikání. V roce 1922 například dostal licenci k provozu kina ČČK, který zisk z provozu využíval pro charitativní účely. Samotné kino však mělo problémy nalézt kvůli národnostním neshodám vlastní kinosál, přesto se nakonec dohodli na provozování kina přímo v hotelu Royal. Tento stav však trval jen krátce, neboť majitel vypověděl po pár letech smlouvu o pronájmu, z těchto důvodů se nakonec kino ČČK přesunulo do prostor na tehdejší Moravské ulici. Za důvody odchodu můžeme hledat také národnostní spory, protože majitel hotelu Bertalan Steinberger uzavřel novou smlouvu o užívání kina Corso s družstvem Naděje, kde naopak byla naprostá většina členů maďarské národnosti. Zde spolupráce trvala také jen krátce, jelikož družstvo zaniklo, poté co vedení družstva bylo zatčeno za zpronevěru. Na počátku 30. let 20. století chtěl hotel Royal provozovat kino Corso ve spolupráci s Dělnickou akademií, což se podařilo opět jen na krátkou dobu, jelikož v roce cca 1932 akademie z hotelů odešla, a provozovaly společně s ČČK jeho vlastní kino.

Kino Corso v této době porušovalo celou řadu požárně bezpečnostních předpisů. Samotnému Steinbergerovi tento technický stav jeho kina asi příliš nevadil, proto se rozhodl navázat další spolupráci tentokrát s maďarskými válečnými poškozcenci. To však nemělo vliv na státní správu, která další provoz kina nepovolila. Z těchto důvodů můžeme předpokládat, že do konce první republiky ve městě Berehovo pravidelně promítalo pouze kino ČČK.⁵⁹

Z fragmentů dochovaných archiválií můžeme říci, že majitel hotelu nebyl spokojen s omezením pro jeho podnikání, které pro něj představovala regulace ze strany československé státní správy, a hledal způsoby, jak dále podnikat v provozu jeho vlastního kina, proto se také snažil získat k obchodní spolupráci další místní spolky, přes které získával finanční prostředky, avšak z hlediska své národnosti preferoval spíše maďarské spolky. Tento stav není ničím raritní, neboť v období první republiky již nebylo tolik běžné, aby fyzické osoby vlastnily kinolicenci. Ve většině případů se setkáváme se spolky, družstvy, případně také s invalidy, pro které kinolicence představovala jeden z hlavních zdrojů pří-

---

⁵⁹ V současné době v Berehovu nefunguje žádný stálý kinosál, diváci však mohou přijít na projekce maďarských dabovaných filmů do Zakarpatského maďarského institutu, jelikož ve zdejších regionů stále žije silně zastoupená maďarská komunita. Poslední pokus o obnovení provozu stálého kinosálu byl v roce 2007.

jmů. Tímto rámcem se město Berehovo nelišilo výrazněji od jiných měst a obcí v Československu a zdejší situace nám přesně zapadá do filmových dějin první republiky.

Tento recenzovaný odborný článek vznikl na základě institucionální podpory dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace poskytované Ministerstvem kultury.

Cinemas in Carpathian Ruthenia in the years of the First Republic.

Film business in the city of Berehovo

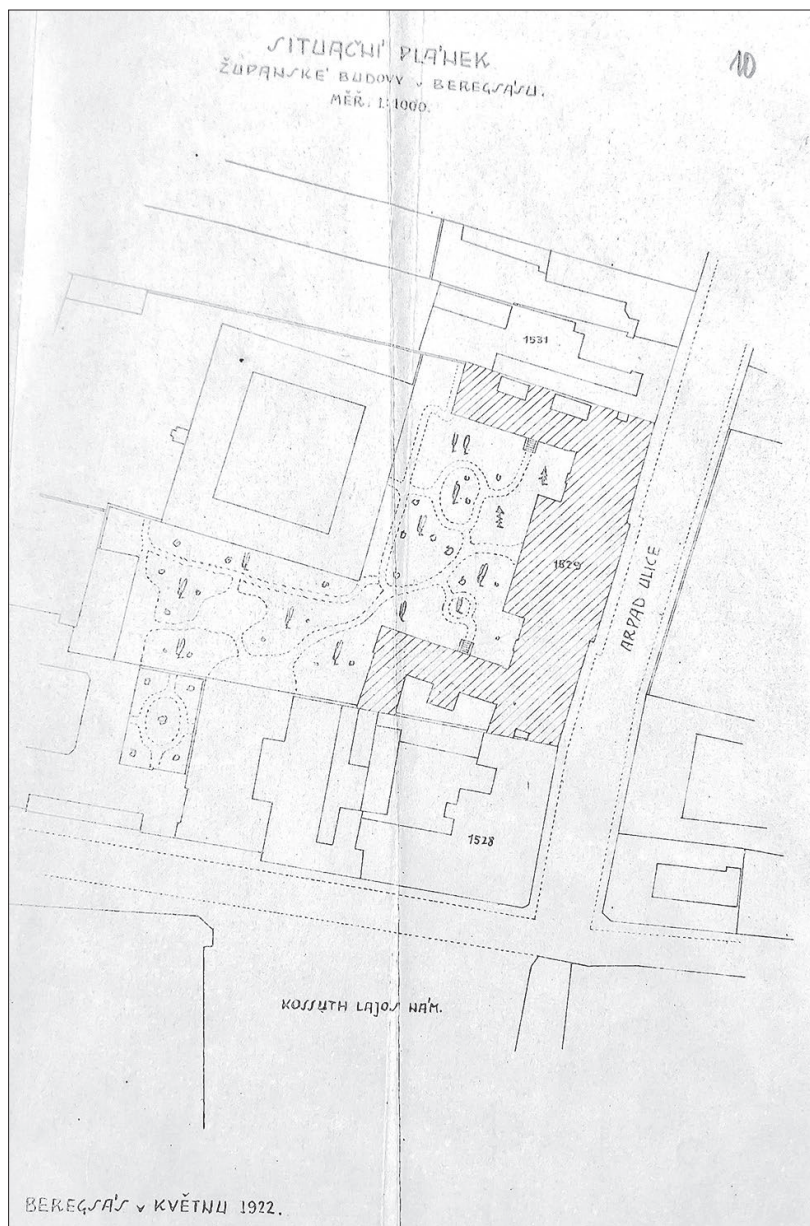
The study focuses on the developing cinema industry in Carpathian Ruthenia and specifically on the town of Berehovo (and its surroundings), where a large Hungarian-Jewish population lived. The text goes on to describe the complicated operation of the Korso cinema in Berehovo, where the business interests of the hotel owner and the educational activities of local patriotic societies and foundations were intertwined. The text also briefly describes the functioning of the Red Cross cinema, which was the only association that managed to run a cultural stand until the end of Czechoslovakia. In addition, the reader can also get acquainted with an overview of some Czech and foreign films that the audience could see during the First Republic in this small administrative town.

*Budova bývalého hotelu Royal na dnešním Kossuthově náměstí v Berehově.
(Foto: Luboš Marek, září 2023)*

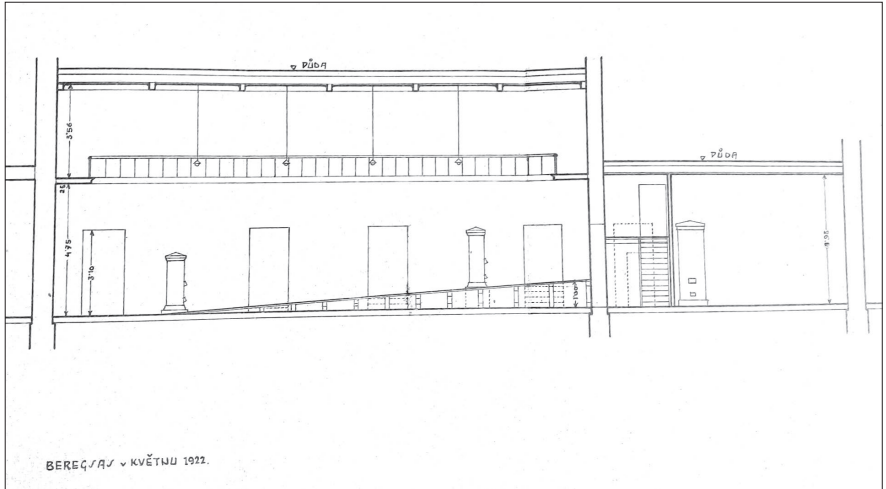

*Současný pohled na budovu bývalého Župního úřadu v Berehovu.
Dnes sídlo zdravotnické vyšší odborné školy.
(Foto: Luboš Marek, září 2023)*

Situační pláněk okolí Župního úřadu v Berehovu z roku 1922.
(DAZO, f. 29, opis 1, dílo 416)

*Podélný řez budovy Župního úřadu v Berehovu.
Zde měl být v roce 1922 podle návrhu ČČK umístěn kinosál.
(DAZO, f. 29, opis 1, dílo 416)*